

A horvátországi magyarság a rendszerváltásban*

A horvátországi magyarság a külhonban élő magyarokkal való összehasonlításban igencsak eltérően élte meg a rendszerváltást, mivel egy darabjaira hulló állam végnapjaiban a pusztá megmaradásáért volt kénytelen küzdeni, és nagyon kevesen voltak azok, akik érdembe befolyásolni tudták azokat a folyamatokat, amelyek hatással voltak vagy lehettek volna a horvátországi magyarságra.

Az 1989 utáni két évtized során bekövetkezett társadalmi-politikai változások, a kommunista párt egyeduralmán alapuló állampárti rendszer bukása, a demokratikus átalakulás megkezdése, a többpártrendszer bevezetése, a gazdasági rendszerváltás több lényeges területen alapvetően ugyanúgy vagy hasonlóan zajlott le Horvátországban is, mint a szovjet blokkba tartozó szocialista országokban.¹

Egy tekintetben azonban lényegesen eltért, mégpedig abban, hogy egyben egy ország véres összeomlása közepette ment végbe, ami további gazdasági és társadalmi problémákat indukált. A nemzetállami eufória és a demokratikus intézményrendszerek gyengesége egy autoriter, centralizált államberendezkedéshez vezetett. A függetlenségét háborúval kiharcolni kényszerülő Horvátországban a determinált történelmi és a meglévő politikai helyzet miatt a rendszerváltás első évtizede maskarademokráciában telt el. Ez azt jelentette, hogy ugyan a függetlenségét kikiáltó, a nemzetközi közösség által elismert ország egy modern alkotmányt fogadott el, amelyben garantált a független intézményrendszerek működése, de számos tekintetben a politikai döntések felülírták a klasszikus jogállami logikát.

* Elhangzott a Magyarok a rendszerváltásban a hátáron innen és túl című, a Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet által rendezett konferencián – Budapest, 2014. október 17.

¹ Sokcevicics Dénes: Horvátország. A 7. századtól napjainkig. Mundus Novus, Budapest, 2011, p. 670.

A horvátországi magyarságnak a rendszerváltáskor a Horvátországi Magyarok Szövetsége (HMSZ)² jelentette azt az országos szervezeti keretet, amelyen belül elsősorban az oktatás, a művelődés és a tájékoztatás intézményes megszervezése játszott fontos szerepet. A szocialista egypártrendszer keretei között a horvátországi magyarság nem játszhatott jelentősebb politikai szerepet, már csak a számarányának betudhatóan sem. A rendszerváltáskor a horvátországi magyarokra különösen igaz a megállapítás, hogy a szellemi-adminisztratív munkát végzők, irányító-hatalmi pozíciókban lévők között a lakossági számarányukhoz képest alul voltak prezentálva. A sok helyütt politikai passzivitást mutató, elszegényedett területeken a magyarság soraiból kevesen vállaltak párttagságot, azon belül is pártvezetői szerepet, amiből következik, hogy a rendszerváltás hajnalán igencsak gyenge érdekérvényesítő képességgel rendelkeztek. A magyarság szűk értelmiségi körrel is rendelkezett, amelyen belül az általános iskolai tanítók és középiskolai tanárok voltak többségben. Ezen a csoporton belül nagyon kevesen voltak azok, akik aktívan részt is vállaltak a szocialista rendszer lebontásában, vagy valamely újonnan alakult horvát pártnak az aktív tagjai lettek volna. A politikai légkör enyhülésével egyidejűleg alakult meg Vörösmarton a Horvátországi Magyar Néppárt³, mivel az általános közösségi érdekképviselőt vállaló HMSZ nem tudta ellátni a horvátországi magyarság politikai érdekképviselőtét.

² A második Jugoszláviában a horvátországi magyarságot az 1949-ben megalakult Horvátországi Magyar Kultúr- és Közoktatási Szövetség képviselte köztársasági szinten. 1967. június 4-én nevezték át Horvátországi Magyarok Szövetségére.

³ 1990. március 5-én a vörösmarti kultúrotthon nagytermében 117 drávaszögi és szlavóniai küldött jelenlétében alakult meg, amely március 23-án megtartotta alakuló közgyűlését is, ahol a HMSZ akkori elnökét, Csörgits Józsefet választották meg a magyar politikai testület elnökévé.

A Jugoszlávia szétesésével járó új helyzet tragikus és visszafordíthatatlannak tűnő változásokat hozott a horvátországi magyarok életében. 1990. május 19-én népszavazást tartottak Horvátország politikai önállóságának a jövőjéről, ezen a polgárok 93,2 százaléka az önállóság mellett tette le a voksát. A horvátországi magyarság egy emberként állt ki akkor Horvátország függetlenedése mellett, ezt később az aktív harci cselekményekben való részvételével és nyilatkozataival is egyértelműen bizonyította.

A nagyszerb ideológia folyamányaként 1991-ben elkezdődött harci cselekmények óriási hatással voltak a horvátországi magyarság politikai, kulturális, oktatási és egzisztenciális helyzetére. Amikor 1991-ben a szerb támadások következtében elesett a Drávaszög és Szlavónia jó része, akkor az ottani magyarság kénytelen volt elmenekülni⁴ vagy felvállalni azt a fizikai és pszichikai fenyegetettséget, amelyet a szerb uralom jelentett. A szerb uralom alatt maradt magyarok számára megszűnt minden politikai vagy szervezeti kezdeményezésnek a lehetősége, a mindennapokat állandó fenyegetettségben voltak kénytelenek élni. 1991 augusztusában a drávaszögi magyarok jó része kényszerült arra, hogy elhagyja otthonát, és menedéket keressen Magyarországon, nyugat-európai államokban vagy Horvátország szabad területein.⁵

Egy csapásra megszűnt az érdekvédelmük, az oktatási rendszerben is zavarok keletkeztek, a kulturális szervezetek esetleges aktivitása pedig a megszállók olvasatában egyet jelentett volna a magyar nacionalizmus ébredésével és a szerb nacionalizmus revansizmusával. A horvát állam hamarosan megszervezte a Magyarországon menekültségben élő magyarok számára is az oktatást, amiben nagy segítségére volt az akkori kormány és önkormányzatok, amelyek anyagi és erkölcsi támogatást adtak, tekintet nélkül a nemzeti hovatartozásra. A rendszerváltás első éveit élő magyar kormány az első naptól kiállt

⁴ Az Árpád-korból származó Szentlászló és Kórógy lakossága kénytelen elhagyni a faluját. E két települést később teljesen megsemmisítették a szerb szabadcsapatok és a Jugoszláv Néphadsereg csapatai.

⁵ A megszállt területről összesen 8424 magyart üldöztek el. Horvátország területén 4530-an lettek ideiglenes menedékre, Magyarországon pedig 2548 menekültet tartottak nyilván.

Horvátország függetlensége mellett, ami tovább növelte a horvátországi magyarok pozitív megítélését is a horvát társadalomban. Azoknak a horvátországi magyaroknak, akik Eszéken vagy más horvát településen találták meg a biztonságot, a legelső feladataik egyike az egzisztenciális problémáik megoldása volt, hiszen mindent hátrahagyva, számukra idegen környezetben kellett felépíteniük egy új életet. A politikával és a kultúrával nemigen volt idejük és lehetőségük foglalkozniuk a kilencvenes évek elején. Ugyan nem állnak rendelkezésünkre pontos adatok, de elmondható, hogy sok fiatal és középkorú magyar önkéntesen beállt az akkor formálódó horvát gárdába vagy hadseregbe, és vette ki a részét a harcokból Horvátország különböző területein. A kórógyi és szentlászlói magyarok között ez a szám nagyobb, mivel az ő falvaik a szerb szabadcsapatoknak és az egyértelműen szerbek oldalán álló Jugoszláv Néphadseregnek estek áldozatul. Itt a teljes lakosságot ki kellett menekíteni, de a férfiak az utolsóig védték a falvaikat, míg a túlerővel nem bírtak tovább, és a szabad horvát területekre vagy Magyarországra menekültek.

A nyugat-európai boldogulást választó horvátországi magyarok jó részének voltak közeli vagy távoli rokoni kapcsolataik, így a rokonok segítették őket a munkavállalásban és az új élet elindításában. Igaz, sokuk tudta, hogy az akkori, főleg német és osztrák bevándorlási törvények a béke helyreálltával nem engedik a kint maradásukat.

Ilyen sajátos történelmi körülmények között érte a rendszerváltás a horvátországi magyarságot. 1991-ben 22 355 ember vallotta magát Horvátországban magyarnak, ami a lakosság számarányához képest 0,46%, 2001-ben ez a szám 16 595 magyar nemzetiségűre fogyatkozik, ami 0,37%-os lakossági arányt jelent immár. Ezek a számok azt mutatják, hogy Kárpát-medencei viszonyrendszerre vonatkoztatva a legjobban fogyó nemzetiségről beszélünk.

A megalakuló Horvátországi Magyar Néppárt az adott történelmi körülmények között nem tudta betölteni küldetését, ezért 1993-ig egyfajta vákuumhelyzet jellemezte a horvátországi magyar érdekvédelmet. Persze egyénileg többen is sokat tettek azért, hogy Horvátországot mielőbb

ismerje el a nemzetközi közösség, a rendszer-váltás és a háború minél előbb fejeződjön be, és a magyarok a legrövidebb időn belül hazatérhessenek szülőföldjükre.

Magyarország számára hamar nyilvánvalóvá vált, hogy geopolitikai érdekeinek érvényesítésében Horvátország meghatározó partnere lehet. Ebben jelentősen befolyásolta a történelmi múlt és a szimpátia, amely a horvát függetlenségi törekvéseket övezte a magyar politikumban és közvéleményben. Az 1990-ben mandátumát megkezdő Antall-kormány megalakulásakor kevesen számoltak Jugoszlávia felbomlásával. A magyar politikát és közvéleményt egyaránt váratlanul érte a szomszédban kibontakozó háború. A politikusok, a határ menti önkormányzatok vezetői egy teljesen ismeretlen helyzetben találták magukat. Ettől függetlenül Magyarország a lehetőségeihez mérten mindvégig támogatta Horvátország euróatlanti célkitűzéseit, és elégedetten nyugtázta, hogy az új horvát nemzetállami eufóriában égő országban jogilag biztosított a horvátországi magyar nemzeti közösség helyzete. Ennek eklatáns példája, hogy a horvátországi magyarságot mint autochton kisebbséget ismerték el Horvátországban, és ennek megfelelően egy hely megilleti a horvát törvényhozásban, a Száborban.⁶

1993-ban horvátországi értelmiségiek egy csoportja a menekültségben felismerte azt, hogy a horvátországi magyarságnak szüksége van egy olyan érdekképviseletre, amely képes az adott politikai és történelmi helyzetben kielégítő válaszokat adni a magyarság előtt álló problémákra. Ezért áprilisban Zágrábban megalapították a Horvátországi Magyarok Demokratikus Közösségét (HMDK), amelyet demokratikus, pluralista, pártok feletti szervezetként: Horvátország magyar nemzetiségű állampolgárainak, társadalmi szervezeteinek, egyházi közösségeinek önkéntes, nemzetiségi alapú társu-

⁶ A szabad és független Horvát Köztársaság 1990-ben elfogadott és azóta többször módosított alkotmánya a horvát nemzet mellett államalkotó kisebbségként ismeri el a magyarokat is más kisebbségekkel együtt, akik közül a szerbek rendelkeznek a legnagyobb létszámmal, immár kisebbségben élő közösséggel. A magyarok számára garantált egy hely pozitív diszkrimináció, mivel egy nem kisebbségi listán indulónak átlagban 18–20 ezer szavazatra van szüksége a bejutáshoz, a magyar parlamenti képviselőnek viszont 1500–2500 közötti is elég.

lásaként határoztak meg. Tevékenységi köre kiterjedt mindazon területekre, amelyek bármilyen módon befolyásolják a horvátországi magyar nemzeti közösség életét; felöleli a kultúrát és hagyományőrzést, a közművelődést és közoktatást, a hitéletet, a környezet- és természetvédelmet, a szociális és egészségügyet, a gazdasági és tudományos életet, a hiteles tájékoztatást és közképviseletet, azaz a teljes érdekképviseletet. Megalakulása óta mindent megtett a horvát és a magyar kormánynál, hogy megismertesse velük a horvátországi magyarság problémáját.

A Horn-kormány kezdetekben nem ismerte fel, hogy Horvátországban immár a HMDK az a szervezet, amely tényleges támogatottsággal rendelkezik, ezért a HMSZ-t és a Néppártot tartotta a magyar kormány partnerének. A HMDK súlyát és politikai tekintélyét növelte, amikor 1995-ben az általa támogatott Jakab Sándor jutott be a horvát törvényhozásba. Ez a háború befejezésének az időszakára esett, amikor a horvát állam a békés reintegráció keretében újra a horvát közigazgatást vezethette be. A magyarság szempontjából a Drávaszög és a szlavóniai magyar falvak voltak a legfontosabbak, az akkor már két éve működő HMDK pedig szerepet vállalt a magyar érdekek érvényesítésében, és az akkori horvát kormány partnerként is kezelte az egyetlen horvátországi magyar ernyőszervezetet. Ennek köszönhető, hogy sikerült megakadályozni a magyar iskolák összevonását, ezért a mai napig is önállóan működik a vörösmarti, a laskói iskola, és a későbbiekben a HMDK lobbijerjét mutatja, hogy megépült 1999-ben a Horvátországi Magyar Oktatási és Művelődési Központ, és Kórógy is magyar nyelvű általános iskolával rendelkezik.

Az évek során azonban a szervezeten belül széthúzás lett tapasztalható, amely 1998-ban oda vezetett, hogy megalakult a Magyar Egyesületek Szövetsége (MESZ), amely úgyszintén országos hatáskörű szervezetként jött létre, és amely célul tűzte ki, hogy a Horvátországban élő magyar kisebbségek közös érdekeit megfogalmazza és képviselje tevékenységének minden területén: oktatás, tájékoztatás, kulturális tevékenységek, tudomány, gazdaság, szociális kérdések egyaránt. Az új szervezet megalakulása megbontotta a horvátországi magyarság egységét, és a

jövőben a mind mélyebb megosztottsághoz vezetett, amely leginkább a törvényhozási választásokkor a legintenzívebb.

A horvátországi rendszerváltás ugyan megtörtént, ha ezen azt értjük, hogy a monolit, szocialista rendszert felváltotta a pluralista demokrácia, a szabadságjogok garantálása és a piacgazdaság létrejötte. Maga az államigazgatás, a jogállami keretek és a gazdasági mutatók azonban továbbra is a rendszerváltás körüli problémáikkal kell(ene) hogy szembenézzenek. Ebben a rendszerben a magyarság jogai ugyan alkotmányerejű törvénnyel és más nemzetközi jogi dokumentumokkal körül vannak bástyázva, de a valóságban ezek sokszor nem érvényesülnek. A rendszerváltás óta nincs meg az arányos képviselete a magyarságnak az államigazgatásban, önkormányzatokban és a bíróságokon sem. A normarendszert senki nem vitatja, csak a végrehajtási aktusokkal van probléma a horvátországi magyarság tekintetében.

A horvátországi magyarság gazdasági és politikai értelemben a horvátországi rendszerváltás vesztese közé tartozik, mivel a mindenkori horvát kormányok a mai napig nem dolgoztak ki olyan

fejlesztési koncepciókat, amelyek a drávaszögi és szlavóniai magyarok gazdasági felemelkedéséhez vezethetnének hosszabb vagy rövid távon. A horvátországi magyar szervezetek, az oktatási intézmények és az egyházak sem képesek megállítani vagy lassítani az asszimilációt, ezért megállapítható, hogy a rendszerváltás óta egy pillanatra sem sikerült a magyarság gazdasági és politikai kérdéseire megnyugtató választ adni. Amíg nem lesz egy politikai minimum a horvátországi magyar szervezetek között, addig csak beszélhetünk rövid és hosszabb távú stratégiáról, de ez gyakorlati szempontból nem bír relevanciával. A rendszerváltás óta eltelt időszak tapasztalatai alapján pedig elmondható, hogy a horvát állam mindent megtett azért, hogy a magyarság csak a kulturális autonómiával foglalkozzon, és ehhez biztosította is a forrásokat. Amíg nincs egységes jövőképe a horvátországi magyaroknak, és a szülők horvát iskolába íratják a gyerekeiket, mert véleményük szerint így könnyebben érvényesülnek, addig azt mondhatjuk, hogy a rendszerváltás és az asszimiláció a horvátországi magyarság további fogyását eredményezi.

Szent László (terv)